

Antun Japundžić – Richard Pavlić, *Grgur Palamas. Otajstvo spasenja kao milost divinizacije*, Glas Koncila, Zagreb, 2021.

Knjiga pod naslovom *Grgur Palamas. Otajstvo spasenja kao milost divinizacije* autora Antuna Japundžića i Richarda Pavlića u izdanju *Glasa Koncila* iz Zagreba sadržava 160 stranica, a recenzenti su izv. prof. dr. sc. Aleksandar Đakovac te izv. prof. dr. sc. Rade Kisić.

U knjizi autori uz uvod i zaključak, obrađuju slijedeće teme: 1. *Grgur Palamas u kontekstu svoga vremena*; 2. *Povijesno-doktrinarni prikaz Palamasove teologije*; 3. *Teologija spasenja*; 4. *Otajstvo spasenja kao milost divinizacije, te konačno* 5. *Percepcija Palamasa u suvremenoj teološkoj misli*. Knjiga sadržava još i *Kazalo imena*, *Kazalo pojmova*; *Bibliografiju* te konačno *O autorima*.

U uvodu u knjigu autori ističu nekoliko razloga zašto je i danas potrebno proučavati teologiju Grgura Palamasa: „Grgur Palamas (1296. – 1359.) ubraja se među velike pravoslavne teologe.“ (str. 7). Uz to, naglašava se važnost Palamasove teologije u općem kontekstu, ali i činjenica da katolička teologija nije u potpunosti dobacila njegovu misao. „Dapače, usporedo s

kritičkom analizom i studijem njegovih spisa unutar katoličkih krugova raste određena simpatija za Palamasova djela.“ (str. 10).

U prvom dijelu knjige autori su se na poseban način posvetili govoru o Palamasu u kontekstu vremena u kojemu je živio i djelovao. „Nedvojbena je činjenica da Grgur Palamas živi u vremenu u kojemu je Bizant pred raspadom, bilo da se radi o socijalnoj i gospodarskoj, bilo da se radi o političkoj razini, ali što se tiče kulturnoga i znanstvenog konteksta, može se reći da je i kulturni i znanstveni, kao i umjetnički doprinos, u tome vremenu došao do izražaja i ponovno do svoga procvata. Međutim, Palamas se ne zadržava jedino na svjetovnoj filozofiji i znanosti, već se okreće spoznaji vječne Istine odnosno spoznaji Boga.“ (str. 16). Ovim poglavljem čitatelj može bolje razumjeti pojedine okolnosti oko samog života, djelovanja ali i različitih izvanjskih utjecaja na Grgura Palamasa. Tu su autori također donijeli i osnovne podatke o životu Grgura Palamasa, na poseban način izlažući o

monaškom životu, a vrhunac toga života jest njegovo proglašenje svetim u pravoslavnoj Crkvi: „Samo devet godina nakon smrti, tj. 1368. godine Palamasa je proglasila svetim Pravoslavna Crkva Bizantskog Carstva te je u pravoslavlju i danas poznat i štovan svetac čija se djela u manjoj ili većoj mjeri istražuju od njegove smrti pa sve do danas“ (str. 35).

Nakon toga, ispravno, slijedi povijesno-doktrinarni prikaz Palamasove teologije. „Palamasova teologija nastaje i vezana je zapravo uz rasprave koje on započinje s kalabrijskim monahom Barlaamom koji dolazi iz Italije sa željom iščitati grčke rukopise i još bolje se upoznati s religioznošću grčkih filozofa, a onda malopomalo napada monahe i ulazi u rasprave s Palamasom. Tako je tim raspravama Palamasova teologija, osim svoga asketsko-mističnog, dobila i apologetski karakter, a sve skupa svoje uporište ima na biblijsko-otačkim temeljima“ (str. 37–38). Ovo je, naime, središnje poglavlje knjige jer nam prikazuje temeljne odrednice i postavke teološkog rada i misli Grgura Palamasa, a na poseban je način važan govor i izlaganje o divinizaciji koja je središnja teološka tema.

Autori donose popis Palamasovih djela, govore o razvo-

ju hezihazma, hezihastičkom sporu, palamizmu, apofaticizmu i divinizaciji – „Razmatrajući Palamasovu teologiju, može se uočiti da su neki od stupova njegove teologije istaknuti i izraženi apofaticizmom, divinizacijom i doktrinom o energijama“ (str. 57) te malo dalje autori zaključuju: „Praktički perspektiva divinizacije vodi učenje Grgura Palamasa i definira viziju pravoslavne teologije u narednim razdobljima i nakon Palamasa“ (str. 59).

U nastavku knjige riječ je i o teologiji spasenja: „Palamasovu teologiju u širem kontekstu možemo promatrati kao teologiju spasenja unutar koje se razvija teologija milosti kao zbiljnost spasenja. U tom smislu njegova teologija ima karakteristike aktualnosti i praktičnosti (...)“ (str. 60). U ovom kontekstu za autore, a onda i za razumijevanje govora o teologiji spasenja, važne su sljedeće teme: zbiljnost spasenja; kristologija i duhovnost; nadnaravnost milosti.

Iduća je tema: *Otajstvo spasenja kao milost divinizacije*, a tu autori obrađuju sljedeće teme: svjedočanstvo objave i Tradicije; tradicija hezihazma; Palamasov nauk o divinizaciji; milost kao energija; o divinizaciji: „Pozivajući se na autoritet otaca iznova naglašava sljedeće istine: božansku jednostavnost,

jedinstvenost divinizirajućega principa, nestvorenu narav divinizirajuće milosti na kojoj sveti imaju udio, mogućnost božanskoga udjela i divinizacije, razlikovanje između božanskih participirajućih energija i Božje nedjeljive biti, dvije naravi te dvije volje u Kristu“ (str. 112–113).

Na koncu knjige nalazi se izlaganje o aktualnosti Palamasove teološke misli i u današnjem suvremenom teološkom diskursu gdje se ponovno pomalo otkriva važnost njegove misli i za suvremeno vrijeme i današnje kršćane. „Iako je bizantski mistik i teolog Grgur Palamas živio u poprilično velikom vremenskom odmaku od suvremenih teologa, zauzima iznimno mjesto i cijenjen je među suvremenim pravoslavnim teolozima, te se osjeća njegov utjecaj na suvremenu pravoslavnu teološku misao“ (str. 114). U ovom kontekstu autori izlažu ponajprije o odjecima palamizma – „Palamizam jest shvaćen kao filozofsko-teološki sustav koji obuhvaća tri različite dimenzije vezane uz nauk Grgura Palamasa. Shvaćen tako, palamizam uključuje i sadrži tri tematike – filozofsku, mističnu i dogmatsku“ (str. 118) – Palamasovoj teologiji naglašavajući Nikodema Hagiorita (1749. – 1809.) koji je „ujedno i prvi pravoslavni

teolog koji se bavio proučavanjem Palamasovih djela“ (str. 120–121). Naravno, autori ističu i nabrajaju i druge autore koji su se bavili istom tematikom Palamasove teologije i rada. „Dodajmo tome da i u Srpskoj pravoslavnoj Crkvi i kod srpskih pravoslavničkih teologa također nailazimo na veliko zanimanje za spise Grgura Palamasa i za palamizam“ (str. 124).

U *Zaključku* vrijednog djela autori naglašavaju i neke katoličke tekstove, dokumente, koji govore o važnosti proučavanja kršćanskog Istoka, a onda u tom kontekstu napominju i važnost proučavanja Palamasove teologije i teološkog promišljanja s posebnim naglaskom na ekumensku dimenziju: „(...) držimo da proučavanje nauka bizantskoga teologa i monaha Grgura Palamasa ima itekako svoju ekumensku dimenziju u upoznavanju istočne kršćanske baštine“ (str. 129) te na kraju autori pišu: „Unatoč povijesnim nesuglasicama oko Palamasove teološke misli, kako unutar pravoslavničkih krugova, tako unutar Katoličke Crkve, smatramo da je njegov nauk o divinizaciji vrlo blizak katoličkoj teologiji spasenja. Tomu u prilog ide gore prikazano Palamasovo inzistiranje na kristološki utemeljenoj zbiljnosti spase-

nja te nadnaravnoj milosti, po čemu je Palamas zapravo vrlo blizak Tomi Akvinskome i njegovu nauku o milosti. Obojica u konačnici baštine zajedničko svjedočanstvo objave i otačke teologije. Smatramo stoga da ovaj naš skromni rad uvodne naravi može predstavljati jedan mali doprinos i poticaj ne samo ekumenskom nastojanju nego i daljnjem upoznavanju Palamasove teološke misli, te zajedničkih korijena kršćanske vjere“ (str. 130–131).

Zaključno o djelu: Knjiga pod naslovom *Grgur Palamas. Otajstvo spasenja kao milost divinizacije* autora Antuna Japundžića i Richarda Pavliča, vrijedno je djelo u kojem nas autori razumljivim jezikom i stručnom analizom teo-

loških pojmova kao i njihovim ispravnih izlaganjem i objašnjavanjem uvode u teologiju pravoslavnog teologa i svetca Grgura Palamasa. Djelo je itekako aktualno u kontekstu suvremenoga ekumenskog dijaloga između Katoličke Crkve i pravoslavlja u cjelini. Svako dublje međusobno upoznavanje jedan je korak bliže prema ponovnom jedinstvu, a ovo djelo svakako želi pripomoći u tom kontekstu. Dok autorima čestitamo na djelu, izražavamo i nadu da će doprinijeti i ostvariti svrhu zbog koje je napisano i objavljeno te se nadamo da će autori našu domaću teološku misao obogatiti još kojim dijelom iz bogate riznice pravoslavne teologije i pravoslavnih teologa.